

Nr 40.

Av herr **Bergman m. fl.**, om ökat anslag till viss gottgörelse åt förut i Ryssland bosatta svenska undersåtar.

I statsverkspropositionen till innevarande års riksdag upptages under punkt 23 av tredje huvudtiteln ett extra reservationsanslag av 1,000,000 kronor för viss gottgörelse åt förut i Ryssland bosatta svenska undersåtar. I samma proposition ingår under inkomsttiteln diverse inkomster ett belopp av 3,849,933 kronor 91 öre. Ifrågavarande belopp utgör en del av det belopp — 5,201,243 kronor 82 öre — svenska staten erhöll vid delningen år 1933 av i Stockholms enskilda bank sedan år 1917 befintliga ryska värden, efter det att avdrag skett för mynt- och justeringsverket tillkommande ersättning för vissa kostnader i samband med riksbankens övertagande av nämnda värden. Enligt den uppgörelse med Sovjetunionens regering, som föregick nämnda delning, skulle svenska staten med vad densamma erhöll av dessa värden göra sig täckt för vissa äldre fordringar mot ryska staten nämligen Svenska Röda Korsets (1,336,964 kronor 52 öre) och statens järnvägars ersättningsanspråk för invalidtransporter (31,000 kronor) och i samband därmed avstå från nämnda fordringar. Vad angår statens övriga fordringsanspråk hos Sovjet utgöras dessa av industrikommissionens fordringar (omkring 3,800,000 kronor), folkhushållningskommissionens fordran (omkring 560,000 kronor), telegrafstyrelsens fordran (omkring 6,000 kronor), fångvårdsstyrelsens och utrikesdepartementets fordringar (tillhoppa 14,345 kronor 39 öre) samt fordringar för förluster, som vissa befattningshavare inom utrikesförvaltningen gjort i samband med tjänstgöring i Ryssland och varför svenska staten utbetalt inemot 400,000 kronor i ersättning. Sistnämnda sex fordringsgrupper äro icke berörda i den med Sovjetunionens regering träffade uppgörelsen, vadan dessa krav alltjämt kvarstå. Emellertid avser svenska regeringen att med det överskott, som uppkommit, sedan staten täckt sig för Röda Korsets och statens järnvägars fordringsanspråk, bereda statsverket en compensation för dessa oinfriade men fortfarande kvarstående fordringsanspråk hos Sovjet. Av statens fordringar mot ryska staten voro samtliga före den med Sovjetunionens regering träffade uppgörelsen avskrivna eller avförda som osäkra så när som på Röda Korsets, fångvårdsstyrelsens och utrikesdepartementets fordringar. Sedan dessa täckts, återstod det belopp, som upptagits under nyssnämnda inkomsttitel, eller 3,849,933 kronor 91 öre.

Efter det nu svenska staten träffat omförmälda uppgörelse anslås en miljon kronor åt rysslandssvenskarna, som ju av förklarliga skäl ej kunde göra sig gällande vid delningen av de ryska värdena. Det för rysslandssvenskarna i anslagsform reserverade beloppet, som är avsett att utgöra

en definitiv uppgörelse från svenska statens sida med rysslandssvenskarna, synes oss ej stå i skäligt förhållande till staten åvilande förpliktelser gentemot rysslandssvenskarna, varom socialstyrelsen och särskilda av staten för ändamålet tillkallade sakkunniga vittnat och vartill vi här nedan skola ingående återkomma; de i statens hand komna ryska värdena häröra från en uppgörelse med det lands regering, som genom svåra rättskränkningar vållat rysslandssvenskarna ruinerande förluster. De genom dessa uppkomna fordringarna intaga, såsom vi här nedan närmare skola visa i förhållande till dem staten haft och har hos Sovjet — objektivt och moraliskt sett — en särställning av privilegierad natur. I överensstämmelse med förestående synes det oss endast vara med rättvisa och billighet förenligt att dessa ryska värden komma rysslandssvenskarna till godo, varigenom den år från år uppskjutna frågan om någon gottgörelse till rysslandssvenskarna för deras nationaliseringsförluster får sin visserligen högst blygsamma lösning på ett för svenska staten värdigt sätt.

Innan vi närmare ingå å motionens syfte, torde vara på sin plats att giva en kortfattad översikt av vad under årens lopp förekommit i rysslandssvenskarnas sak.

Vid tiden för krigsutbrottet voro omkring ett par tusen svenska medborgare verksamma i Ryssland. De voro huvudsakligen bosatta i Petersburg, Moskva och Baku; i övrigt funnos enstaka svenskar här och var i det vidsträckta landet. De hade sin utkomst såsom arbetare, förmän, verkmästare, ingenjörer, köpmän samt i betydande antal även såsom företagare inom hantverk och industri. De svenska hantverkarna i Ryssland voro jämförelsevis talrika och voro vida bekanta. Åtskilliga landsmän intogo även en ledande och mycket uppmärksam ställning inom landets storindustri. Många av våra landsmäns verksamhet i Ryssland var av den natur att de verkade till gagn för svenskt näringsliv. Den ryska marknadens vinnande för svenska exportindustrier sammanfaller med vår verkstadsindustris stora utveckling under innevarande århundrade. Det var nämligen huvudsakligast färdigfabrikat, som Ryssland köpte. Många svenska fabrikat, även sådana som för sin tid voro nyheter inom den svenska verkstadsindustrien, fingo i Ryssland sin första marknad utomlands.

Om våra i Ryssland vistande landsmän har på sin tid från officiellt håll vittnats, att de i hög grad medverkat till främjande av svenska riksintressen, i det att de såväl direkt gagnat våra förbindelser med Ryssland som även bidragit att förskaffa aktning åt svensk företagsamhet och duglighet. Det har också av den nuvarande ryska regimens män någon gång yttrats, att svensk företagsamhet varit till gagn för detta land samt att av svenskar där intjänade kapital investerats i ryskt näringsliv. Den ställning, som rysslandssvenskarna sålunda grundligt och framgångsrikt utvecklade, ödelades fullständigt genom kränkningar av folkrättens elementäraste principer från ryska regeringens sida. Dessa åtgärder inneburo

ej blott en konfiskering av våra landsmäns mödosamt, i flere fall under generationer hopsparade ägodelar, som skulle möjliggjort en tryggad ålderdom för dem utan ock ett förintande av deras tidigare bedrivna verksamhet; och då denna var helt koncentrerad till Ryssland, ligger det i öppen dag att förutsättningarna för rysslandssvenskarnas existens, utan medel och andligen medtagna av sina hårda upplevelser, som de voro, undandrogos dem. Rysslandssvenskarna hade då intet annat val än att lämna Ryssland, vartill de uppmanades av våra diplomatiska och konsulara myndigheter. Det stora flertalet av de då i Ryssland bosatta svenska medborgarna lämnade då landet. Under årens lopp hava sedermera ytterligare ett antal landsmän avrest därifrån. Åtskilliga av dem hava sökt sin utkomst i Finland och Balticum samt i andra europeiska och utomeuropeiska länder. Flertalet hava emellertid sett sig nödsakade att återvända till hemlandet. Dit kommo de allra flesta av dem fullkomligt utblottade — vid ryska gränsen fråntogos dem de medförda sista resterna av egendom och penningar — många sjuka och några även helt nedbrutna.

Rysslandssvenskarnas för förbindelserna mellan Sverige och Ryssland gagnande verksamhet samt det insteg å ryska marknaden, som då vanns, torde i väsentlig mån hava utgjort grunden även för efter revolutionen rådande handelsförbindelser de bägge länderna emellan, i vilka rysslandssvenskarna av kända skäl ej kunnat taga del. De insatser, som rysslandssvenskarna sålunda gjort för vårt land, måste anses medföra förpliktelser, vilkas infriande med hänsyn till deras genom rättskränkningarna nödställda belägenhet torde vara en hederssak.

Såsom av det föregående framgår, avses här med rysslandssvenskar de svenska undersåtar, som under en längre följd av år och i alla händelser före 1914 varit bosatta i Ryssland. Deras sammanlagda antal torde numera hava sammansmält till omkring 300 personer, i vilket antal vederbörandes familjemedlemmar icke äro medräknade. Ett betydande antal rysslandssvenskar har under åren efter revolutionen avlidit, »vadan tiden sålunda efter hand minskar nationens möjligheter att infria sina ideella förpliktelser just mot dem, som kanske på det mest smärtsamma sätt fått erfara tyngden av vad som timat». Här citerade yttrande härrör från socialstyrelsen i ett på sin tid gjort uttalande över en av rysslandssvenskarna gjord framställning om vidtagande av åtgärder från svenska statens sida till åstadkommande av en provisorisk lösning av deras ersättningsfråga. I samma utlåtande sammanfattar socialstyrelsen sin ståndpunkt i ärendet däri, att omständigheter syntes föreligga, vilka borde föranleda statsmakterna att vidtaga åtgärder, ägnade att medföra låt vara begränsade men snara positiva resultat. Det skall emellertid här framhållas, att socialstyrelsens ifrågavarande utlåtande, dagtecknat den 25 mars 1930, sålunda avgivits några år förrän någon utredning angående

innebörden av rysslandssvenskarnas ärende förelåg och innan i Kungl. Maj:ts proposition av den 15 maj 1933 berörda ryska värden frigjorts.

De i Ryssland timade händelserna medförde ett avbrott i våra kommersiella och diplomatiska förbindelser med detta land. I anledning av vid 1924 års riksdag fattade beslut skedde emellertid en återknytning av förbindelserna mellan Sverige och Ryssland eller som det då benämndes de Socialistiska Sovjetrepublikernas Union. Till grund för relationernas återupptagande låg ett de bägge länderna emellan ingånget handelsavtal. Då tidigare, nämligen 1922, förslag till dylikt avtal varit förelagt riksdagen, avsågs det, huvudsakligen på den grund att ej samtidigt en reglering av de svenska skadeståndsanspråken kom till stånd. En genomgripande ändring i den ståndpunkt beträffande skadeståndsfrågan, som tidigare av riksdagen hävdats, inträdde i och med att vid 1924 års riksdag då framlagt förslag till handelsavtal med Sovjetunionen blev godtaget. Under trycket av då rådande förhållanden såg sig nämligen staten föranlåten att lämna rysslandssvenskarnas anspråk åsido, vilkas berättigande tidigare enligt vad nyss framhållits med eftertryck hävdats. Genom att för det dåvarande offra rysslandssvenskarnas intressen blevo industriens tillgodosedda. Visserligen erhöll Sverige försäkran om mest gynnad nations behandling vid framtida förhandlingar i skadeståndsfrågan. Därvid utgingo givetvis såväl statsmakterna som av åtgärderna i Ryssland träffade svenska undersåtar ifrån att en uppgörelse i skadeståndsfrågan skulle komma till stånd inom rimlig tid. Detta antagande har emellertid visat sig felaktigt. Förenämnda vederlag har icke kunnat utnyttjas under de 10 år, som förflutit sedan handelsöverenskommelsen slöts, och ingen anledning finnes antaga att det samma kan komma att utnyttjas under en tid, som nu kan överskådas, vadan rysslandssvenskarnas rättsläge gentemot Sovjetregeringen får anses hava mer illusoriskt än praktiskt värde. En annan omständighet, som vid bedömande av 1924 års handelsavtal ej får förbises, är att genom det samma vårt land avhände sig möjligheten att använda repressalier mot Sovjetunionen. Sådana åtgärder hade ju varit tänkbara i fråga om vissa här i landet på sin tid befintliga ryska värden, varigenom de kunde tagits i anspråk till lindrande av rysslandssvenskarnas genom nationaliseringen vållade förluster.

De egenartade omständigheter, som orsakat rysslandssvenskarnas brydsamma läge, bragtes inför 1931 års riksdag genom särskilda i första och andra kammaren väckta motioner. I dessa lämnades en med förestående historik i huvudsak sammanfallande översikt av rysslandssvenskarnas berörande omständigheter samtidigt som det framhölls att från vissa håll gjorts gällande, att rysslandssvenskarna med hänsyn till den i Ryssland genomförda nationaliseringen och åtskilliga andra omständigheter intoge en särställning i förhållande till andra beträngda landsmän i Sverige och utlandet, samt att under övertvägande borde komma frågan om åtgärder, åsyftande att, med bortseende från behovsprincipen, bereda dem som lidit

förluster genom de i Ryssland inträffade omständigheterna någon av statsmedel utgående ersättning för dylika förluster. I motionerna anfördes vidare, att dittills vidtagna åtgärder till rysslandssvenskarnas förmån närmast gått ut på att förebygga nöd, varemot den »centrala frågan om gottgörelse» lämnats åsido; och under erinran om vad som anförts till stöd för påståendet om rysslandssvenskarnas särställning, föreslogo motionärerna riksdagen att hemställa om en allsidig utredning i ämnet och vidtagande av åtgärder för tillgodoseende av sådana anspråk som funnes befogade. Ifrågavarande motioner föranledde en av riksdagen den 4 juni 1931 avlåten skrivelse. I denna erinras till en början, att de av svenska staten vidtagna hjälpåtgärderna till rysslandssvenskarnas förmån visat sig vara långt ifrån tillräckliga och under alla förhållanden icke utgjort ersättning för de lidna förlusterna, något som ej heller varit avsikten med understödsverksamheten. Den av motionärerna ifrågasatta utredningen avsåg de personliga ekonomiska förluster, som träffat enskilda svenska medborgare genom beslagtagandet av deras privata egendom. Det vore tydligt, yttrade riksdagen, att ifrågavarande svenskar, vilka enligt riksdagens mening under sin verksamhet i Ryssland gjort betydelsefulla insatser för främjande av svenska intressen, genom omstörtningen och därmed sammanhängande händelser drabbats av svåra förluster, i det de förlorat både sin egendom och möjligheten att fortsätta sin verksamhet samt återkommit till Sverige som utblottade flyktingar. Riksdagen sade sig hysa förvissning, att de svenska myndigheterna skulle begagna varje tillfälle att gentemot ryska sovjetstaten söka uppnå det för ifrågavarande medborgare bästa möjliga resultat, men ansåge det ovisst vid vilken tidpunkt ett från svensk synpunkt godtagbart resultat skulle kunna uppnås. I avvaktan på denna slutliga uppgörelse talade enligt riksdagens mening billigheten för att rysslandssvenskarnas angelägenheter gjordes till föremål för en undersökning, vilken borde innefatta prövning, huruvida sakligt bärande skäl föreläge för den av rysslandssvenskarna hävdade uppfattning, att de intoge en särställning i jämförelse med såväl andra utlandssvenskar som hemlandssvenskar och att de genom nationaliseringen för dem uppkomna förlusterna intoge en särställning framför andra förluster, i samband varmed riksdagen funne, att fastställande borde ske av rysslandssvenskarnas i varje särskilt fall genom nationaliseringen vållade förluster. Med anledning av riksdagens begäran uppdrog Kungl. Maj:t åt f. d. presidenten E. T. Marks von Würtemberg, presidenten i kungl. Svea hovrätt L. B. Ekeberg samt dåvarande ordföranden i Sveriges advokatsamfund, advokaten T. H. Forssner att yttra sig om de två första av riksdagen framställda spörsmålen. Vid Kungl. Maj:ts meddelande av detta uppdrag framhölls, att den blivande utredningen icke skulle omfatta en prövning av rysslandssvenskarnas påstående om en i följd av 1924 års handelsavtal inträdd försämring av deras läge. Om ifrågavarande av Kungl. Maj:t givna direktiv innehålles intet i riksdagens skrivelse i

ämnet. De sakkunniga avgåvo den 29 december 1932 utlåtande i de dem underställda spörsmålen; utlåtandet finnes i utdrag intaget i statsverkspropositionen för budgetåret 1934/1935 under punkt 23 (13) av tredje huvudtiteln (sid. 31—32) och hänvisas därtill (se för övrigt bilagan här nedan).

Den motivering, förenämnda framstående jurister givit vid besvarandet av de till dem ställda frågorna, synes oss fullständigt klarlägga de ämnen, frågorna avse, och utgöra övertygande skäl för de av dem avgivna svaren. Till den ståndpunkt de sakkunniga i de till dem hänskjutna spörsmålen intagit ansluta vi oss följaktligen. Ett godkännande av de sakkunnigas utlåtande har givetvis vissa konsekvenser i ekonomiskt hänseende, särskilt som de ideella förpliktelser, som åvila svenska staten i fråga om rysslandssvenskarna, göra sig gällande med synnerlig styrka. I detta sammanhang må framhållas, att då riksdagen i sin skrivelse angivit, att billigheten syntes tala för en undersökning sådan som den åt de sakkunniga uppdragna, torde däri få anses ligga, att riksdagen för sin del funnit, att den svenska statsmakten, därest rysslandssvenskarnas särställning godkännes, bör sörja för att, oberoende av den hjälpverksamhet, som med allmänna medel utövas till förmån för rysslandssvenskar i betryckt läge, viss ersättning för lidna förluster beredes rysslandssvenskarna av statsmedel. Jämväl de sakkunniga ha ock, ehuru därom ej anmodade, haft liknande uttalande. Frågan om gottgörelse åt rysslandssvenskarna har aktualiserats ytterligare i anledning av den uppgörelse, staten år 1933 träffat beträffande en i Stockholms enskilda bank från tiden före Sovjets tillkomst befintlig guldrubeldeposition, varigenom densamma fördelats mellan banken, Sovjet och svenska staten samt den sistnämnda iklätt sig viss borgensutfästelse. Vad beträffar berörda utfästelse må framhållas, att vid behandlingen i riksdagen av nämnda fråga till fullo klarlades att staten ej löper någon risk på grund av den iklädda förpliktelsen.

Tidigare har berörts den omständigheten att vid 1924 års handelsavtal den svenska industriens intressen av staten visserligen gynnats men på bekostnad av rysslandssvenskarnas. Det handelsavtal, som tack vare detta offer av rysslandssvenskarnas intressen kom till stånd, har medfört avsevärda fördelar för vårt land. I detta avseende må uppmärksammas, att svensk industri under årens lopp tillförts beställningar från Sovjetunionen å i huvudsak färdigfabrikat till ett belopp av omkring 500 miljoner kronor. Dessa affärer, som på sina håll möjliggjorts endast genom rysslandssvenskarnas föregående mångåriga arbete, varigenom, ävensom genom rysslandssvenskarnas verksamhet i allmänhet i Ryssland, enligt vad även riksdagen vitsordat, betydelsefulla insatser för svenska riksintressen gjorts, synas oss hava berättigat rysslandssvenskarna till den förväntan, att åtgärder skulle vidtagits för att på något effektivt sätt bereda dem gottgörelse. Detta så mycket mer som olika svenska regeringar ställt i utsikt att deras intressen skulle beaktas och tillgodoses, när landets näringsliv

åter börjat arbeta normalt. Härutinnan förtjänar särskilt framhållas dåvarande stats- och utrikesministern Brantings yttrande vid remissdebatten i 1922 års riksdag, därvid han förklarade, att varje svensk regering måste med bestämdhet hålla på att rättvisa skipas, där orättfärdighet begåtts, och att det måste träffas någon uppgörelse om skadestånd för de plundringar, som ägt rum, varvid stora värden tillhöriga svenska undersåtar gått förlorade ävensom svensk statsegendom.

Det är emellertid, som i inledningen framhållits, ej blott omständigheter av för staten till rysslandssvenskarnas förmån förpliktande natur, som kunna åberopas, utan ock att de fordringar, rysslandssvenskarna hava gentemot Sovjetunionen, med hänsyn till sin beskaffenhet intaga en särställning av privilegierad natur i förhållande till statens. Rysslandssvenskarnas fordringar hava uppkommit på grund av uppenbara rättskränkningar, som Sovjetregeringen begått, varemot statens uppstått genom av svenska staten gjorda tjänster eller genom vissa förluster i samband med affärstransaktioner. Överstyrelsen för Svenska Röda Korset hade efter underhandlingar mellan tyska, ryska och österrikisk-ungerska regeringarna av Kungl. Maj:t erhållit i uppdrag att åtaga sig ledningen av invalidtransporterna. Medel härför lämnades av respektive utländska regeringar. När likvid från Ryssland sedermera upphörde, fortsattes verksamheten på anmodan av svenska regeringen, som därefter förskotterat kostnaderna. Röda Korsets och statsjärnvägarnas fordringar, som Sovjetregeringen icke bestrider, skulle enligt en deklaration från rysk sida, avgiven samtidigt med 1924 års handelsavtal, göras till föremål för förhandlingar i vanlig diplomatisk ordning, och de hava även vid de underhandlingar, som med anledning därav förts, satts i direkt samband med depositionen i Sverige av ifrågavarande guldbelopp. Om nu rysslandssvenskarnas fordringar vid de från svensk sida förda förhandlingarna icke gjorts gällande samtidigt med förenämnda Röda Korsets och statsbanornas, torde orsaken därtill säkerligen vara den kännedom man haft om Sovjetregeringens allmänna inställning till de förpliktelser, som åvila den med anledning av densammas mot svensk och allmän rättsuppfattning stridande åtgärder att utan ersättning tillägna sig även främmande undersåtars egendom. Det riktiga torde väl vara att förutsättningslöst enligt allmängiltiga grunder jämföra statens och rysslandssvenskarnas fordringar med varandra. Därvid är sättet för fordringarnas tillkomst avgörande. Jämför man nu å ena sidan statens fordringar med å andra sidan rysslandssvenskarnas beträffande deras tillkomst, så finner man att de förra uppstått genom av svenska staten gjorda tjänster, som i viss mån ha karaktär av hjälpverksamhet, eller fullgjorda uppdrag eller vissa förluster i samband med affärstransaktioner, under det att rysslandssvenskarnas fordringar tillkommit genom uppenbara rättskränkningar. Det är knappast rimligt, att staten, med begagnande av sin maktställning, låter sina fordringar gå före sådana viss grupp av dess egna undersåtar tillkommande fordringar,

vilka av särskilt tillkallade framstående jurister konstaterats intaga en särställning i vissa avseenden, och denna av sådan styrka, att de sakkunniga, ehuru därom icke anmodade, företrätt den meningen, att statsmedel omedelbart kunde tagas i anspråk för beredande av ersättning åt förenämnda grupp undersåtar. Särställningen består även däri, framhålla de sakkunniga, att de förluster, hemmasvenskarna lidit i följd av omvälvningarna i Ryssland, i stort sett icke kunna jämföras med rysslandssvenskarnas; och då i de hemmasvenska förlusternas kategori jämväl ingå de, som gå under benämningen Röda Korsets och statsjärnvägarnas, måste — enligt vad de sakkunniga ansett — rysslandssvenskarnas förluster i jämförelse med nyssberörda intaga en särställning till dem av privilegierad natur.

Vad industrikommissionen beträffar, skall här framhållas, att — frånsett nu de vanskligheter och risker, som alltid äro förbundna med att inlåta sig i affärer med ett land, som är invecklat i krig — de affärer, industrikommissionen bedrev i Ryssland, uteslutande gällde inköp av råmaterial, avsett för den svenska industrien. Detta framgår bland annat därav, att de i Ryssland inköpta råmaterialerna med pålägg av avsevärd vinst för kommissionens egen räkning försåldes genom inhemska distributörer. Industrikommissionen är i denna egenskap att betrakta som jämställd med varje annan i Sverige domicilierad person eller firma, som importerade varor från Ryssland. De förluster, som drabbade industrikommissionen på dessa ryska affärer, berodde sannerligen icke på några nationaliseringsåtgärder — nationaliseringen hade redan före industrikommissionens verksamhet i Ryssland övergått landet — utan på omständigheter, på vilka man ej har anledning att här ingå. Man kan icke — framhålla de sakkunniga — med fog påstå, att de förluster, som hemmavarande svenskar lidit genom omvälvningarna i Ryssland, kunna jämföras med rysslandssvenskarnas, och det ligger i öppen dag, att industrikommissionens förluster, vilka icke ens tillkommit genom nationaliseringen, ännu mindre kunna jämföras med rysslandssvenskarnas. Skillnaden ifråga om sättet för dessa fordringars uppkomst och rysslandssvenskarnas är så uppenbar, att det icke bör komma ifråga att kompensera de förra med det Sovjetunionen avyunna guldpardiet.

De synpunkter, som här ovan anlagts i fråga om industrikommissionens fordringar i förhållande till rysslandssvenskarnas, torde jämväl äga tillämpning i fråga om folkhushållningskommissionens. Vad beträffar beskaffenheten av statens övriga fordringar gentemot ryska staten, saknas upplysning därom, vilket dock ej torde äga större betydelse, då dessa fordringar uppgå allenast till cirka 20,000 kronor.

En överblick av vad här anförts till förmån för rysslandssvenskarna vad beträffar de i statens hand komna ryska värdena torde ådagalägga

att sakligt bärande skäl föreligga för vårt påstående att rysslandssvenskarnas fordringar — objektivt och moraliskt sett — i jämförelse med statens intaga en särställning av privilegierad natur. Därtill kommer att socialstyrelsen och framstående jurister såsom särskilt tillkallade sakkunniga konstaterat att förpliktelser åläge svenska staten gentemot rysslandssvenskarna samt att dessa förpliktelser gjorde sig gällande med sådan styrka, att det måste anses med rättvisa och billighet förenligt att staten i viss omfattning beredde rysslandssvenskarna ersättning för genom rättskränkningar från ryska regeringens sida vållade förluster. I detta sammanhang böra ej förbises de fördelar, som enligt vad påvisats 1924 års handelsavtal bragt i första hand industrien och därigenom indirekt det allmänna, och enbart dessa fördelar synas oss väl motivera en kompen-sation åt rysslandssvenskarna, vilka av påtagliga skäl ej kunnat taga del i eller haft någon fördel av det mycket betydande varuutbytet mellan Sverige och Sovjetunionen. Väl föreligger i statsverkspropositionen till innevarande års riksdag ett förslag om gottgörelse med en million kronor, varmed avses att lämna viss ersättning för nationaliseringsförlusterna och sannolikt också att avveckla tidigare bedriven hjälpverksamhet. Vad av detta belopp kan komma de ersättningsberättigade till del möjliggör uppenbarligen ej på långt när att de, som därav beröras och av vilka de flesta äro mer eller mindre till åren komna, få sin ålderdom nödortfigt tryggad. Detta skulle emellertid i avsevärd mån ernås, därest det belopp, som tillgodoförts staten för de ryska värdena, ansloges åt rysslandssvenskarna. Visserligen har det av riksdagen begärda fastställandet av nationaliseringsförlusterna ännu ej skett, men det ligger i öppen dag att, även om det staten för de ryska värdena tillgodokomna beloppet ansloges som ersättning för ifrågavarande förluster, desamma, även helt fränsett de många år, som förflutit sedan av dessa förluster härrörande fordringar tillkommo, endast bleve till ringa bråkdel kompen-serade. Uppenbarligen måste man räkna med att den lösning av rysslandssvenskarnas ersättningsfråga, som kan åvägabringas förmedelst i statens hand nu komna ryska värden, kommer, då det stora flertalet av dem genom sin alltmera framskridna ålder ej kan påräkna att uppleva en eventuell gottgörelse från rysk sida, att framstå som ett slutligt avgörande av deras ersättningsfråga.

De omständigheter, vi här förebragt, synas oss utgöra övertygande skäl för att staten bör låta det belopp, de ryska värdena inbragt, komma rysslandssvenskarna till godo såsom en anspråklös gottgörelse för deras genom konfiskationen vållade förluster och till avveckling av tidigare bedriven hjälpverksamhet. Man kan här icke med fog tala om något egentligt offer från statens sida, då ju dessa ryska värden opåräknat erhållits genom tillfälliga omständigheter. Väl har staten under årens lopp berett en del rysslandssvenskar ekonomiskt bistånd i form av understöd m. m., vilka hjälpåtgärder 1931 års riksdag i sin skrivelse med begäran om ut-

redning av frågan om skadeersättning åt rysslandssvenskarna framhållit hava långt ifrån visat sig tillräckliga och under alla förhållanden icke utgjort ersättning för de lidna förlusterna, något som ej heller varit avsikten med berörda åtgärder. Den utgift, staten i nyssnämnda hänseende haft, och varav omkring 60 procent utgör lotterimedel, har medfört, att de kostnader i fattigvårdshänseende undvikits, vilka eljest i förstone skulle hava drabbat staten, då rysslandssvenskarna vid sin återkomst till Sverige saknat hemortsrätt i detta hänseende. Att låta vad staten i berörda avseende utgivit inverka på bestämmande av det belopp, som nu ifrågasättes som en högst blygsam ersättning, synes oss knappast böra förutsättas.

Ehuru här anförda skäl synas oss med styrka tala för att det vore staten värdigast att överlämna hela det ifrågavarande från Ryssland opåräknat komna beloppet till gottgörelse åt rysslandssvenskarna, så borde i varje fall, därest svårighet nu möter i avseende på de redan disponerade belopp, som närmare angivas å sidan 48 i bilaga till statsverkspropositionen (Inkomsterna), utgörande tillsammans 1,351,309 kronor 91 öre, åtminstone det återstående beloppet — alltså 3,849,933 kronor 91 öre — oavkortat böra tillfalla rysslandssvenskarna.

Vad slutligen angår grunderna för fördelningen synes oss vad hans excellens utrikesministern i sådant hänseende föreslagit kunna i huvudsak komma till tillämpning, dock så, att den karaktär av gottgörelse, som åtgärden avser innebära, måtte helt komma till sin rätt.

På grund av vad sålunda anförts få vi hemställa,

att riksdagen måtte besluta att bestämma det under punkt 23 (13) i tredje huvudtiteln upptagna extra reservationsanslaget till viss gottgörelse åt förut i Ryssland bosatta svenska undersåtar till det belopp 3,849,933 kronor 91 öre, som enligt statsverkspropositionen skulle tillförts inkomstiteln diverse inkomster.

Stockholm den 20 januari 1934.

J. Bergman.

Em. Bjurström.

N. S. Norling.

I motionens syfte instämma:

Eliel Löfgren.

Georg Bismark.

Kerstin Hesselgren.

Karl Mellén.

*Bilaga.**Utlåtande i vissa Rysslandssvenskarna rörande frågor, föranlett av Riksdagens skrivelse till Konungen av den 4 juni 1931.*

Till Konungen.

Med anledning av riksdagens skrivelse den 4 juni 1931 (nr 266), innefattande, bland annat, hemställan om utredning efter vissa angivna riktlinjer rörande de s. k. Rysslandssvenskarnas ställning, har Kungl. Maj:t genom beslut den 26 juni 1931 åt undertecknade uppdragit att pröva: 1) huruvida sakligt bärande skäl föreligga för den av Rysslandssvenskarna hävdade ståndpunkten, att de intaga en särställning i jämförelse med andra utlandssvenskar och även hemmasvenskar; ävensom 2) huruvida de förluster Rysslandssvenskarna lidit genom nationaliseringen av egendom i Ryssland intaga en särställning framför andra förluster.

I anledning av detta uppdrag hava vi förehaft överläggningar med ordföranden i Rysslandssvenskarnas förening, förre grosshandlaren Emil Hamrin och med andra personer ävensom granskat de i utrikesdepartementet förvarade handlingarna angående Rysslandssvenskarna; och få vi, på grundvalen av det föreliggande materialet, härmed i underdånighet avgiva följande utlåtande:

I anledning av de svårigheter, som i följd av den senare tidens omstörtningar i Ryssland drabbat därboende svenska medborgare, har svenska staten tid efter annan anslagit penningmedel till understöd åt dem, som av sådan anledning kunde vara i behov av hjälp. Sålunda har, efter det Kungl. Maj:t tillsatt en kommitté för hjälp åt Rysslandssvenskar, riksdagen åren 1920—1922 för ändamålet anslagit sammanlagt 392,000:— kronor samt vid sidan härav åren 1921 och 1922 anvisat 330,000:— kronor till lån åt svenska medborgare, som i Ryssland gått förlustiga sin egendom. Därjämte har Kungl. Maj:t vid särskilda tillfällen till understöd åt behövande Rysslandssvenskar anvisat lotterimedel, uppgående till, för närvarande, sammanlagt 951,000:— kronor.

De medel, som i nu angiven ordning ställts till förfogande, hava mer eller mindre haft karaktär av understöd åt hjälpbehövande. Från vissa håll har emellertid gjorts gällande, att, vid sidan av spörsmålet om nu omfördälda hjälp åt behövande, borde komma under övervägande frågan om statsåtgärder, åsyftande att, med bortseende i viss mån från behovssynpunkten, bereda dem som lidit förluster genom de i Ryssland inträffade händelserna någon av statsmedel utgående ersättning för dylika förluster. Särskilt har styrelsen för Rysslandssvenskarnas förening i åtskilliga till Kungl. Maj:t eller ock till ministern för utrikes ärendena eller chefen för handelsdepartementet ställda skrivelser hävdad en dylik uppfattning och därvid åberopat, bl. a., att, med hänsyn till den i Ryssland genomförda »nationaliseringen» och åtskilliga andra omständigheter, Rysslandssvenskarna intaga en särställning i förhållande till andra beträngda landsmän i Sverige och utlandet.

En liknande uppfattning ligger till grund för motioner, som vid 1931 års riksdag blevo i förevarande ämne väckta i bägge kamrarna.

I dessa motioner anfördes, att hittills vidtagna åtgärder till Rysslands-

svenskarnas förmån närmast gått ut på att förebygga nöd, varemot den »centrala frågan om gottgörelse» lämnats åsido; och hava motionärerna, under erinran om vad som anförts till stöd för påståendet om Rysslandssvenskarnas särställning, föreslagit riksdagen att hemställa om en allsidig utredning i ämnet och vidtagande av åtgärder för tillgodoseende av sådana anspråk som funnes befogade.

Det är nämnda motioner som ligga till grund för riksdagens förenämnda, den 4 juni 1931 avlätna skrivelse. I denna framhålles, under hänvisning till motionerna, att, enligt vad av dem framginge och riksdagen i övrigt fått bekräftat, den av motionärerna ifrågasatta utredningen icke var avsedd att gälla förluster, som vållats Rysslandssvenskarna genom försämring av valutor och värdepapper, ej heller förluster på grund av upphörda affärsförbindelser, eller förluster som drabbat svenska industriföretag i Ryssland, utan allenast de personliga ekonomiska förluster, som träffat enskilda svenska medborgare genom beslagttagandet av deras privata egendom.

Motionärerna hade, enligt riksdagens uppfattning, ej heller avsett att emot svenska staten skulle kunna framställas några anspråk på ersättning för förlusterna, varemot de gjort gällande, att genom statsmyndigheternas försorg ersättningskraven borde fasthållas och hävdas gentemot Ryssland. För egen del uttalar riksdagen, hurusom det vore tydligt, att ifrågavarande svenskar, vilka enligt riksdagens mening under sin verksamhet i Ryssland gjort betydelsefulla insatser för främjande av svenska intressen, genom omstörtningen och därmed sammanhängande händelser drabbats av svåra förluster, i det de förlorat både sin egendom och möjligheten att fortsätta sin verksamhet samt återkommit till Sverige såsom utblottade flyktingar. Riksdagen säger sig hysa förvissning, att de svenska myndigheterna skola begagna varje tillfälle att gentemot ryska sovjetstaten söka uppnå det för ifrågavarande medborgare bästa möjliga resultat, men anser det ovisst vid vilken tidpunkt ett från svensk synpunkt godtagbart resultat skulle kunna uppnås. I avvaktan på denna slutliga uppgörelse talar enligt riksdagens mening billigheten för att Rysslandssvenskarnas angelägenheter göras till föremål för en undersökning, vilken bör innefatta prövning, huruvida sakligt bärande skäl föreligga för den av Rysslandssvenskarna hävdade uppfattning, att de intaga en särställning i jämförelse med såväl andra utlands-svenskar som hemlandssvenskar och de genom nationaliseringen för dem uppkomna förlusterna intaga en särställning framför andra förluster, i samband varmed riksdagen finner ett fastställande böra ske av Rysslandssvenskarnas i varje särskilt fall genom nationaliseringen vållade förluster.

Vid övervägande av de i anledning av nämnda riksdagsskrivelse till oss hänskjutna spörsmålen anse vi oss böra till en början uttala vår mening om den ställning, de genom nationaliseringen av Rysslandssvenskarnas egendom för dem uppkomna förlusterna intaga i förhållande till förluster av annan art. Enligt vår uppfattning måste förluster, som uppstå däri-genom att en regering, utan att lämna något slags ersättning, lägger beslag å all inom landet varande enskild egendom, anses intaga en särställning i förhållande till andra slag av skada. En dylik konfiskation kan principiellt icke sammanställas med en expropriation mot större eller mindre ersättning för den avträdde egendomen. Ej heller kan den jämföras med skador, som under inre oroligheter i ett land utan styrelsens åtgörande drabba främmande medborgares egendom, eller med skador som under krig åsamkas sådan egendom; och lika litet kan den sammanställas med för-

luster, som för en stats innevånare uppstå därigenom att dess valuta efter hand sjunker och tilläventyrs nedgår till nollpunkten. Då nu en tvångsvis genomförd nationalisering av främmande egendom i senare tider vederligen ej ifrågakommit annorstädes än i Ryssland tveka vi ej att jakande besvara frågan om de genom nationaliseringen uppkomna förlusternas särställning.

Vad beträffar spörsmålet om Rysslandssvenskarnas särställning i förhållande till andra utlandssvenskar har i riksdagsskrivelsen framhållits, att Rysslandssvenskarna genom nationaliseringen förlorat icke blott sin egendom, utan ock möjligheten att fortsätta sin verksamhet, samt därför återkommit till Sverige såsom utblottade flyktingar. Det synes undertecknade uppenbart, att det läge, vari Rysslandssvenskarna sålunda råkat genom den i Ryssland inträffade omstörtningen, icke kan jämföras med den belägenhet, vari andra utomlands boende svenskar sett sig försatta i följd av världskriget och senare inträffade extraordinära förhållanden i vissa stater. De svårigheter, som kunna hava mött främmande innebyggare i dessa senare stater, hava tydligen icke, såsom de i Ryssland uppkomna, varit ägnade att framkalla en allmän återflyttning till hemlandet; ej heller har, såsom i Ryssland var fallet, någon återflyttning kommit till stånd på inrådan av svenska diplomatiska och konsulära myndigheter.

Jämväl beträffande frågan om Rysslandssvenskarnas särställning i förhållande till »hemmasvenskar» anse vi ett jakande svar vara påkallat. Att även hemmavarande svenskar lidit stora, någon gång ruinerande förluster i följd av omvälvningen i Ryssland är naturligtvis obestridligt. Men att förluster av denna art skulle, i stort sett, kunna jämföras med dem, som ligga i plötslig mistning av hem, äodelar och förvärvsmöjligheter, samt i en med sådan omvälvning förknippad landsflykt lärer ej med fog kunna påstås. I detta sammanhang bör ej heller förbises, hurusom, på sätt i riksdagsskrivelsen erinras, Rysslandssvenskarna i de ställningar de intagit i det främmande landet gjort betydelsefulla insatser för främjande av svenska intressen.

Inom undertecknades uppdrag ligger strängt taget ej att avgiva något uttalande om de konsekvenser, som, därest vårt svar på de till oss ställda frågorna godkännes, böra därav dragas. Vi anse oss emellertid böra framhålla, att då riksdagen i sin skrivelse angivit, att »billigheten» syntes tala för en undersökning sådan som den åt oss uppdragna, däri torde få anses ligga, att riksdagen för sin del funnit att, änskönt några ersättningsanspråk från Rysslandssvenskarnas sida ej på rättslig grund kunna göras gällande mot den svenska statsmakten, denna dock, därest den ifrågasatta »särställningen» erkännes, bör sörja för att, oberoende av den hjälpverksamhet som med allmänna medel utövas till förmån för Rysslandssvenskar i betryckt läge, någon ersättning för lidna förluster omedelbart av statsmedel beredes de Rysslandssvenskar, för vilka sådan ersättning kan vara av mera väsentlig betydelse. En sådan andemening hava vi vid besvarandet av de till oss framställda frågorna trott oss kunna och böra inlägga i dessa.

Underdånigst

E. MARKS von WÜRTEMBERG.

BIRGER EKEBERG.

TOM FORSSNER.

Stockholm den 29 december 1932.